

Polítiques culturals, polítiques urbanes i elefants blancs: gènesi, conceptualització, conseqüències i resistències a la ciutat creativa

Gil Manuel-Hernàndez (Universitat de València)

Joaquim Rius Ulldemolins (Universitat de València)

Introducció a l'objecte del monogràfic i el context del debat acadèmic

El propòsit del monogràfic és estudiar la gènesi i el desenrotllament dels anomenats “elefants blancs en política cultural”. L'expressió “elefant blanc”, comú en espanyol o anglés, fa referència a les infraestructures o construccions que tenen un cost de manteniment major que els beneficis que aporten, o a aquelles que proporcionen benefici a altres, però que únicament ocasionen problemes al seu propietari, especialment si aquest és l'administració pública.

En política cultural, definim com a elefants blancs aquells projectes culturals, especialment grans infraestructures però també grans esdeveniments o clústers culturals, que han centrat l'acció pública de la cultura en una llarga etapa des de mitjans dels noranta fins a finals dels anys dos-mil – coincidint amb l'expansió econòmica – i que actualment s'han convertit en una problemàtica i un símbol cultural d'una època. Exemples d'elefants blancs podem trobar-ne a Espanya com, entre altres, la Ciutat de les Arts a València, el Fòrum de les Cultures a Barcelona, la Ciutat de la Llum d'Alacant o la Ciutat de la Cultura de Santiago de Compostel·la. No obstant això, poden trobar-ne altres exemples i casos al voltant del món, especialment en països amb un desenrotllament urbanístic i cultural recent i que no compten amb xarxes o infraestructures culturals desenrotllades.

Aquest monogràfic cal emmarcar-lo en el debat sobre la relació entre els models de desenrotllament local i la política cultural. Un debat en què han destacat algunes ciutats i les seues grans infraestructures o esdeveniments, com és el cas, entre altres, de Glasgow (García, 2004), Liverpool (Connolly, 2011), Bilbao (González, 2011) o Barcelona (Muntaner, 2007). Aquests casos han sigut considerats un model per a altres ciutats desitjoses de projectar-se com a ciutat global (Sassen, 1991) o ciutat creativa (Landry i Bianchini, 1995). En el marc d'estes anàlisis s'ha destacat la creixent importància de les orientacions instrumentalitzadores de la cultura (Belfiore, 2002; Gray, 2007) en la definició de les polítiques culturals locals, que han pres nou protagonisme (Connolly, 2011).

En l'última dècada s'ha generat un considerable volum de bibliografia crítica sobre les virtualitats i els defectes de la generació de models de desenvolupament urbà i econòmic basats en la cultura (Balibrea, 2001; Blanco, 2009; Degen i García, 2012; Delgado, 2007). Des d'aquestes

visions es posa el focus en les tensions i virtualitats negatives en relació amb el procés de regeneració urbana com a estratègia de *branding* i el paper que els actors socials locals han jugat en este procés en termes de participació (Barber i Parella Eastaway, 2010; Gouldner, 1957; McKinnie, 2006; Morris Hargreaves McIntyre, 2009). En aquest context, els elefants blancs apareixen com un element més o un producte d'un model de desenvolupament urbà neoliberal. No obstant això, menys atenció ha rebut el debat sobre les causes i els efectes per a la mateixa política cultural de la generació dels elefants blancs, que entenem que no s'ha desenvolupat prou.

Ús i desenvolupament del concepte

El terme s'ha utilitzat en alguns articles com O'Connor (2012), però no n'han desenvolupat la conceptualització. Amb aquest monogràfic pretenem avançar en aquesta conceptualització que, de manera provisional, caracteritzem així:

- Un element característic del model adoptat per unes ciutats que han apostat per la cultura global, sense pretendre'ls equilibrar amb elements més sostenibles o vinculats a la cultura local (Bianchini, 1993), i que han trobat en el paradigma de la ciutat creativa i la classe creativa una justificació per a emprendre grans projectes sense una planificació ni una detecció de necessitats ciutadanes prèvia (Novy i Colomb, 2013; Peck, 2005)
- Aquests projectes generen edificis i/o espais públics que ràpidament perden la utilitat per a la qual es van edificar (siga perquè s'acaba el gran esdeveniment per al qual es van dissenyar o bé perquè els usos reals són diferents dels usos previstos), i es crea el que Auge (2003) denomina com a ruïnes modernes, infrautilitzades i en procés de degradació.
- Els elefants blancs són producte d'una estratègia que pretén fascinar el públic (en aquest cas als ciutadans locals i globals), generant una eufòria que distrau del procés de transformació urbana que l'acompanya i justifica els seus efectes negatius per als sectors més exclosos (segregació i gentrificació) en un discurs que mescla la legitimitat de la cultura i els suposats beneficis en el futur d'estes actuacions en un discurs instrumentalitzador de la cultura, sense per això demostrar l'impacte social final (Belfiore i Bennett, 2007). No són, per contra, producte d'un contracte programa prèviament definit entre l'administració i l'agència (Rius i Rubio, 2013), i les seues missions no són definides fins després de l'inici del projecte
- En aquest tipus d'actuacions, el càlcul del cost en relació amb els usos socials és abandonat en funció d'uns suposats impactes indirectes i un benefici en l'intangible de la marca de ciutat. No obstant això, si bé a curt termini l'elefant blanc aconsegueix generar fascinació en la població local i un impacte en els mitjans de comunicació globals, el fet que es converteix en una infraestructura cara de mantindre, impossible de rendibilitzar i difícil de mantindre, pot generar a mitjà i llarg termini una imatge de malbaratament i decadència. Algunes vegades, a més, en la seua gènesi i desenvolupament, es produïxen fenòmens de corrupció que generen una crisi de legitimitat en el gasto en el sector cultural.

- Finament, els elefants blancs generen un gran problema de sostenibilitat i amortització, ja que resten recursos presents i futurs al sistema cultural local alhora que moltes vegades són difícilment reutilitzables per a altres usos diferents d'aquells per als quals es van concebre. Els elefants blancs, per tant, suposen per a la política cultural una greu hipoteca a mitjà i llarg termini, i un repte per a trobar refuncionalitzacions que aporten un valor al sistema de la política cultural local o nacional.

Proposta provisional de monogràfic

La proposta de monogràfic s'articula en *call for papers* obert, que posteriorment serà avaluat per revisors. Els articles poden referir-se a les següents temàtiques o qüestions:

- La gènesi, el desenvolupament i l'impacte econòmic, social i cultural dels elefants blancs. Aquests poden ser grans equipaments culturals dependents de l'administració local, autonòmica o central, així com festivals, fires o grans esdeveniments (capitalitat europea de la cultura, exposicions universals, jocs olímpics o les seues candidatures).
- El desenvolupament de la planificació estratègica cultural i urbana com a forma de legitimació discursiva i política de la creació d'elefants blancs i la desactivació de la crítica a aquests.
- La regeneració de barris artístics, districtes culturals, clústers d'empreses creatives o parcs científics com a vector de la refuncionalització de la ciutat i de la instrumentalització de la cultura i el coneixement com a ferramenta de canvi urbà a favor de les empreses i del *branding* urbà.
- El discurs sobre la ciutat creativa, del foment de l'economia creativa i de l'atracció de la ciutat creativa com a estratègia emprenedora i gir neoliberal del desenvolupament urbà que acaba generant elefants blancs. Experiències de resistència a la generació d'elefants blancs i de l'estratègia de la ciutat creativa. Conceptualitzacions de ciutats postcreatives, sostenibles socialment i participatives culturalment.

El monogràfic pretén acumular estudis de casos en diverses zones geogràfiques (País Valencià, estat espanyol i experiències internacionals) per a avaluar el nivell de difusió d'este fenomen. Així mateix, s'encoratja a realitzar exercicis comparatius i a aprofundir en una anàlisi no sols descriptiva, sinó també de les causes estructurals (factors en relació amb el sistema econòmic, polític, model de desenvolupament, estructures de governança, actuació de *lobbys*, etc.) que permeten entendre la dimensió dels elefants blancs.

Propostes, pla de treball i calendari

La proposta haurà de consistir en una definició clara i sintètica de l'objecte de l'article, així com les referències teòriques i el marc d'anàlisi empleat. En cas de contindre una investigació empírica, la proposta haurà d'establir clarament la metodologia emprada i dels resultats esperats. La proposta haurà d'estar redactada en un processador de text Ms Word o compatible, estar redactades en valencià, castellà o anglès, i tenir una longitud variable entre 500 i 1-000 paraules (excloent-ne la bibliografia).

El calendari d'elaboració del monogràfic és el següent:

- Llançament del *call for papers* (15 maig 2015).
- Recepció de les propostes (15 març - 15 juny).
- Comunicació de l'acceptació o no de les propostes (20 juny 2015).
- Redacció dels articles (juliol 2015 - setembre 2015).
- Revisió d'articles (octubre 2015).
- Revisió d'autors (novembre 2015).
- Publicació d'articles (desembre 2015).

Els articles han d'enviar-se a:

Gil.hernandez@uv.es

Joaquim.rius@uv.es